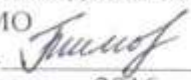



Муниципальное бюджетное образовательное учреждение средняя  
общеобразовательная школа № 2 И.С. Иванова с дошкольными группами

Рассмотрено на заседании МО  
Руководитель МО  
Тимофеев М.Ф.   
« 31 » августа 2016 г.

Согласовано   
Зам.директора по УМР  
Данилова И.Е.  
« 31 » августа 2016г.



**Рабочая программа по КУЛЬТУРЕ НАРОДОВ РС(Я)  
2016 - 2017 учебный год**

ФИО учителя: Афанасьева Октябрина Федотовна

Предмет: культура народов Республики Саха (Якутия)

Класс: 11

Количество часов в неделю: 1 час.

Количество часов по программе: 34 ч.

Составлено в соответствии с программным требованием, рекомендовано Министерством образования Республики Саха (Якутия).

В тематическом планировании отражены подробно типы уроков, цели, справочные материалы, домашние задания

## Быһаарыысурук

Норуотуйэлэргээлбөт-сүппэт барба баайа – кининациональнайкультуратауоннаискусствотабуолар. Оттоннациональнай культура диэнноруютолоххо-дьаһахха, улэбэ-хамнаска, өй-санаа, сизэр-майгыөттүэнатыномуктартантуохуратынайбыта-туппугабарытаааттаныансеп.

Саха ыччатакырасааһыттанноруот төрүт культуратынэтигэр-хааныгар инэрэн, төрөөбүт буоруттансилистээх-мугуктаах,толорукугтаах-сүрдээх, саханоруотунсалгыыр, ураанхай омугууһатаркиһи буолантахсыахтаах. Ол иһин бупредметиүөрэтэргэманныктосхоллору тутуһуохха сөп:

- 1) Норуоткультуратынүүнэр көлүөнэбэ ситимин быһытатыппакка, бииртиһигинэн (системанан) билиһиннэри;
- 2) Норуоттугуайбытын «кырааскалаан-тупсаран», «кыраастаан-чыыскалаан» биэрбэккэ, хайдахбаарынаныччаккатириэрдий;
- 3) Үөрэби билинни кэмуустукусулуобуйатынкытасатаандьүөрэлээн, олоххо, өйгө-санааба мындыр (философскай) сыһыаныыччакка көрдөрүү.

Төрүт культураны оскуолаба үөрэтэргэманныкараасөрүттээх**сыал-соруктурар:**

- 1) Оҕо-ыччат харабын аһан, болбонтотун тардан, интэриэһин көбүтүү, билиитин-көрүүтүн кэнэтии, ханатыы;
- 2) Эдэркиһи уйулбатын уһугуннаран, иһирэхийиитинсайыннаран, норуотатугуайбытынсэргээн-кэрэхсээн, долгуйар-дуоһуйаргынаити;
- 3) Үөрэтэрматырыяаалыбугунну олоххосыһыаран, ыччаккаүтүөһү-санааны инэри, сизэрдээх быһыны-майгыныолохсутуу;
- 4) Оҕо тылын-өһүн байытан, сааһылаансангарар, кэккэлээнкэпсиир, оһуордаах-уобарастаахуустыллаахкиһи оноруу;
- 5) Оҕону кырасааһыттанкылыһахтаахырыалаах, чуортойуктаах, үтүкэн үнкүүһүт, бэртээхэйбитийитбуоларгаүөрэтии, уһуйуу, дьобурун тобулуу, талаанын таһаарыы;
- 6) Үүнэр көлүөнэбэ төрөөбүт норуотунмындырөһүн, амарах сүрэбин, уран тарбабын ытыктаан, ононкиэнтуттан, киһикэккэтигэр, омуртотугар тэннэ сананансылдыардынгнээх интернационалист буоларыгаролукууруу;
- 7) Оҕону норуотайымныытынхомуйар, суруйар, үөрэтэр, чинчийэр идэбэ чугаһатыы.

Бу программа «Саха сирин төрүт омуртарынкulturата» (кылгатын «Төрүт культура») диэн предмет ис хоһоонун сүрүннүүр матырыяалкурдукбэриллэр. Манна олобуран оройуон, оскуола, учууталбаар усулуобуйаба дьүөрэлээн, олохтоохматырыяалыкиэнник киллэрэн, эбэн-көбүрэтэн, бэйэтигэр сөптөөх программа оностонүлэирикыахтанар.

**Үөрэх тэрээһинэ. Үөрэх сылын-соругун ситиһии** утумнаахтык, оҕо сааһыгар сөптөөх, дьүөрэ гына, оҕо кыабын иһинэн тэриллэр. **Үөрэтии саха оҕону киһи онорон биэс сүрүн ньыматын сатабыллаахтык туттууну ирдиир:**оҕо толкуйун тобулар, айдарыытын аһан арыйар, дьобурун сайыннаран, сатабылга үөрэтэр, хайдах киһи буоларын кэтээн көрөр ньымалары дьүөрэтин табан.

**Сүрүн тосхол (принцип)** – туруорунар сыалы-соругу оҕо ткыабын иһинэн, тус туһаайан, баар олоххо сыһыаран үрэтэн, оҕону бэйэтин кытыаран, үлэлэтэн, айдаран-тутгаран, онотторон, дьарыгырдан туран ситиһии.

**Сүрүн ирдэбил** – баар оџону бары хабан, кылаастарынан наардаан, бөлөхтөөн, уолу-кыыһы холбуу тутан үөрэхт расписаниетын иһинэн уроок быһыытынан үөрэтии. Уроок көрүнгэ, кизбэ үөрэтээччи билиитигэр, көнүлүгэр бэриллэр.

**Төрүт култуура үөрэжин көдьүүһүн сүрүн бэлиэтэнэн, чинчитинэн (критерий)** үөрэнэр оџо тобуллаџас, сайаџас, сыстаџас турукка киирэн үөрэжин айымньылаахтык ылынан саха буоларынан киэн тутта саныыра, сизрдээх быһыыга-майгыга, төрүт үгэһи күннээџи олоџор көнүл өттүнэн тутуһар, айымньылаахтык туттара, ийэ тылынан санаатын сатаан сайа этэрэ, сахалыы сайаџас туруга, айылгытын, уйулџатын, отуорун олоџо оннунан чөл сылдџара буолар. Маны тэнэ атын омук оџолорун кытта сөпкө, эйэ-дэмнээх, тэннээх сыһыана. Биир сүрүн бэлиэнэн оџо олонхо туһунан тартаран туран истэрэ, олонхо олуктарын иннигэ суох ылынара, үөрэтиэх-билиэх баџата уонна айылџа үөрэжин сахалыы сөпкө ылынар буолар.

Сахалыы толкуйдаан, өй үлэтин араас дџайыыларын кэбэџэстик толорор: тэннээһин (сравнение), ырытыы (анализ), холбооһун (синтез), түмүктээһин (обобщение), (серияция), ханыылатан сааһылааһын (классификация), майгыннатыы (аналогия), сааһылаан ситимнээһин (систематизация). Итини сэргэ араас тойоннуур ньыманы (индукция, дедукция) табыгастаахтык туһанан дџону итэџэтэр, ылыннарар курдук санаатын сааһылаан этэр үөрүйэџэ сайдыбыт.

**Тургутар матырыйаалы** учуутал бэйэтэ оностор. Оџо СР Үөрэжин Министерствотын тургутар матырыйаалларын, республикаџа ытыллар араас тургутуктар, олимпиадалар соруудахтарын холкутук толорор буолара ирдэнэр.

**Төрүт култуура үөрэџэр оџо тус үлэтин көрүттэрэ.**Төрүт үгүс ситимин, ыйдарынан эргиирин күннээџи олоххо туттуу, тутуһуу. Бэйэ илиитинэн тутан-хабан оноруу, айыы-тутуу. Истии, ааџыы, болџойуу, сэнээрии. Кэпсээһин, кэпсэтии, сэхэргэһии, сэргээһин. Анаарыы, өйгө көрүү, толкуйдааһын. Истибиттэн, аахпыттан, олоххо билбиттэн суруйуу, толкуй суруга. Кэтээн көрөн түмүк оноруу, тэннээһин, ырытыы, наардааһын, ситимнээһин, чинчийии. Айар үлэ бары көрүнгэ. Олонхо олуктарын, норуот тылынан, уус-уран айымньыларын ылыныы, өйгө үөрэтэн кэпсээһин, толоруу. Дџон иннигэр санара, санааны аһаџастык, толору этэ үөрэнии. Сатаан табан мөккүһэн чахчыны билии. Тургутууларга, күрэхтэргэ, көрүүлэргэ кыттыы. Бэйэ сайдыытын кэтэнэн көрүү, билгэлэнии, тускул программа оностуу.

### **Программа ис тутула**

Киирии уроок. Культуралар хардарыта байыылара.

1 салаа. Саха итэџэлэ аан дойду итэџэлин ортотугар.

- I. Саха итэџэлэ аан дойду итэџэлин ортотугар.
- II. Үөрэнээччи саха сиригэр христианство кириитин үөрэтэр. Үчүгэй уонна куһаџан орутун ырытар. Библияны ааџар. Христианство үөрэтиитин айыы үөрэџэр көрөр. Буддизмы, исламы саха итэџэлигэр сыһыарыы тутан көрөр. Айыы үөрэџэ-саха тыыннаах хаалар ньыматын, киһи ис кыаџын арыйар кыахтааџын өйдүүр.
- III. Үөрэнээччи билиитин бэрэбиэркэлиир үлэ көрүнгэ: ырытар, өйтөн суруйар, иһитиннэрии суруйан аџалар.

2 салаа. Культура уонна искусство хардарыта байыылара.

- I. Культура уонна искусство хардарыта байыылара.
- II. Үөрэнээччи нуучча культуратын ылыныы бастакы кэрдиин үөрэтэр. Атын норуоттар культураларын кытары сибээһи чинчийэн көрөр. А.С Борисов үлэлэрин үөрэтэр. Тас дойдуга гастрол культура, искусство таһымын үрдэтэрин өйдүүр. Арџааны культура саха

театрыгар туруоруллубутун билэр. Опера, балет бастакы хардыыларын билсэр. Саха культурата, искусствота тас дойдуларга кыттыытын билэр. Омук культуратын кэлтэй үтүктүү хобдох түмүктэрин ырытар. Эдэр ыччат төрөөбүт культууратыттан тэйиитэ сизэр-майгы сатарайыыта буоларын өйдүүр. Оҕо кыра эрдэбиттэн төрөөбүт культууратыгар иитилиитэ, киһилии киһи буолар сайдыытын бигэ акылаата буоларын билэр.

3 салаа. Хотугу норуоттар билинни балаһыанньалара.

- I. Хотугу норуоттар билинни балаһыанньалара.
- II. Үөрэнээччи аҕыйах ахсааннаах норуот кыһалжаларыгар государство үлэтин, көмөтүн билэр. Төрөөбүт тылынан оскуолаҕа үөрэтии, кадрдары училещаларга, университеттарга анал барыларынан үөрэнэллэрин билэр. Юкагир суруйааччыта С.Н.Курилов “Ханидуо уонна Халерхаа” айымньытын ааҕар. Юкагир норуотун кырдыктаах, исторической уобараһа арылларын көрөр.
- III. Үөрэнээччи билиитин бэрэбиэркэлиир үлэ көрүнэ: тэннээн ырытыы.

4 салаа. Исторической көрүү, сайдыы диалектиката.

- I. Исторической көрүү, сайдыы диалектиката.
- II. Үөрэнээччи утарыта күүстэр күрөстэһиилэрин, хатыһан сайдыыларын толкуйдуур, анааран көрөр. Исторической уларыыылар саха олоҕор киллэрбит уларыыыларын өйдүүр. Төрөөбүт тылын ахсарбат буолуу туохха тиэрдэрин толкуйдуур. литература уонна искусство биир ситимнээхтик сайдалларын билэр. Конституцияны. Ылыныы. Саха республикатын бастакы президенын олоҕун, үлэтин үөрэтэр. Эдэр ыччат норуот кэскилэ буоларын өйдүүр.

**КНРС(Я) уруогар үөрэх дэгиттэр үөрүйэхтэрин сайыннарыллыахтаах (Универсальные учебные действия):**

1. Тус санааны, сыһыаны сайыннарар үөрүйэҕи (личностные УУД)
2. Бэйэни салайынар-дьаһанар үөрүйэҕи (регулятивные УУД)
3. Билэр-көрөр үөрүйэҕи (познавательные УУД)
4. Бодоруһар үөрүйэҕи (коммуникативные УУД)

Ыччат-саха сайдар кэскилэ. Ыччакка Айыы тыынын ингэрдэхпитинэ, саха инникитин даҕаны саха буолан сайдар кэскиллэнэр. Национальнай культура – киһи аймах барытын баайа. Норуот олоххо-дьаһахха, үлэҕэ-хамнаска, өй-санаа, сизэр-майгы өттүнэн атын омуктартан туох уратытын айбыта-туппута барыта ааттанар.

№	Тема урока	Тип урока	Кол-во часов	Дата проведения		УУД	Цель урока	Оборудование	Домашнее задание
				План дата	Факт дата				
1.	Арааскуьлтурала рхардарытасабыд ыаллара	Кириинурук	1	3.09			Саха билинникультуратыгаруг эсбуолбутуонна сана киирбитэлеменнарыбили и.		
<b>I. Саха итэбэлэ аан дойду ортотугар</b>									
2.	Итэбэл үөскээһинэ	Сага матырыйаалы үөрэтии	1	10.09		<b>Бэйэнисалайынар – дьяанаруерүйэх:</b> тылын сайыннарарсыалы-соругутабатыруорунар, сатаанбылаанныыр, туохханнык	Сир үрдүгэр бар итэбэллэр араастарын, суолталарын, этэр санааларын үөрэтии.	Попова М.А. “Төрүт култуураба ыйынньык” Дь. 2002	“Саха итэбэлэ” өйтөн суруйуу
3.	Христианство	Сага матырыйаалы үөрэтии Түмүктүүр уонна анаарар-сааһылыыр урук	2	17.09 – 24.09		уерэтиллиэхтээбин быьахолоонбилэр. Бэйэсанатынеруукэтэнэр , керунэр, албаа суохсанараргакыьаллар. <b>Билэркерерсатабыл:</b> улэ сыалынтабатыруорар. Сыалы-соругуситиьэрньымалар ынуоннаусулуобуйалары нтеесепкеталбытынсыналыыр.	Анньыны-хараны билинии, ыраастаны ороула. Сибэтийдэр олохторо. “Ветхий завет”, “Евангелие” – киһи-аймах тыһынчанан сылларга муспут муудаараһа. Онно сөптөөх сыһыан, үчүгэй өрүттэригэр үөрэнии.	Интернет Википедия Христианство тылдыт	Конспект оноруу, “Тангара баар дуо?” санааны суруйуу
4.	Россия сүрэхтэниитэ	Сага матырыйаалы үөрэтии	1	1.10		Улэхаамыгынхайдахса лайаниьэринкэтээнкерер. Билинии – керуунукэнэтэраасмат ырийаалытуьанар. Сахалыуерэх-наука	Церковь, собуор, икона, кириэс, о.д.а православнай итэбэл тиэрминнэрин билсигии, үөрэтии.	Православие на Руси из истории религиозных направлений	Конспект оноруу

5.	Христианство Саха сиригэр	Сага матырыйаалы үөрэтии	1	8.10		литературыттан (тылдьыттартан, ыйынныктартан) туяаннаах информацияны, билиини дебеннукбулар, бэлиэтэнэр, ситимниирараасныыманы табыгастаахтыктуяанар. Сахалыытахсар оҕоҕо аналлаах республика, улуус, оскуолахааыаттарын- сурунаалларынтыйгинб ыспакка аабар, араадыыйанан, телевизорунансахалыыб иэриилэрисэргээнкерер- истэр, уерэбэр туяанар. Интернет сайтарыттаннаадалаахин формацияныбулар, туяанар. Компьютергасахалыышр ибинэнбэйэтэтэтимнээхт икбэчээттиир.	Саха сиригэр танара үөрэбин сайдыыта. Сүрэхтэнии.	Слайды туһаныы	
6.	Буддизм	Сага матырыйаалы үөрэтии	1	15.10		Буддизм саха итэҕэлигэр маарынныыр өрүттэрэ: айылҕаны тыыннаан- иччилээн көрдөрүү, үс кут, аныыы, сэтгэ өйдөбүлэ, кыылы-сүөлү танара туттуу. Будда олоҕун билэллэр.	Интернет Википедия Слайданы туһаныы	Конспект оноруу	
7.	Ислам	Сага матырыйаалы үөрэтии	1	22.10		Азия омуктарын итэҕэллэрин кытта уруулуу өрүттэрэ: оноруу-ыйаах, киһи дьылҕата үөһээтэн быһаарылларын, танара киһиэхэ аныыр бэлэҕэ арааһын туһунан, быстах оноһуу, бүтүн оноһуу өйдөбүллэрэ, танара урдайыыта, антах хайыһыыта, танар тына сиргэ түһүүтэ о.д.а.	Интернет Википедия Слайдынан туһаныы	Саха итэҕэлин кытта тэннээн көрүү	
						<b>Бодоруяануерэнэруеруй эх</b> Бодоруяарсатабыл – сайдам майгыллаах, дьонно-сэргэбэ сайаҕас сыһыаннаах, дьонукыттатабанкэпсэтэ н, тэннэалтыһан, бииргэолорор, уерэнэр,			

8.	Саха итэбэлэ	Сага матырыйаалы үөрэтии	1	12.11	улэлииркэлимсэуоруйэх. Сайдам майгы-элбэби билэр-корор, уунэр дьобурдаах, сайдылаах; дьонно, улэбэ-хамнаска элэккэй, сайабас сыбыаннаах. Сайабас сыбыан-кибиэхэ, дьонно эйэбэс майгылаах, кибинидебеннукойдуур, тонкуруунасуох. Бииргэулэлиироруйэх. Дьонукуттабииргэалтыг ануорэнэр, улэлиирараасньыманыба ылаабыт (паарана, бөлөбүнэн, хамаанданан о.д.а). саастылаахтарын, улахан дьонун кытта айымнылаах алтыһы туругар кэбэбэстик киирэр (продуктивное взаимодействие), биир сыаллаах-соруктаах дьонун кытта таһаарылаахтык, көдүүстээхтик үлэлиир үөрүйэхтээх (продуктивное сотрудничество). Кэпсэтэр үөрүйэх. Кэпсэтии уратыларын	Саха итэбэлэ диэн саха аан дойдуну, сиргэ киһи олобун-аналын быһаара сатыыр дирин космической хабааннаах, олус күүстээх материалистической өрүттээх, экологической хайысхалаах түн былыр үөскээбит норуот философията буоларын өйдүүлэр.	Попова М.А. “Төрүт кулбтураба ыйыннык” Дь. 2002 Аар айыы итэбэлэ В.А.Кондаков Дь.2011 Хартыыналар уруһуйдар	Эбии матырыйа ал көрүү, аабыы
9.	Айыы үөрэбэ	Сага матырыйаалы үөрэтии Түмүктүүр уонна анаарар-сааһылыыр	2	19.11 – 26.11	улахан дьонун кытта айымнылаах алтыһы туругар кэбэбэстик киирэр (продуктивное взаимодействие), биир сыаллаах-соруктаах дьонун кытта таһаарылаахтык, көдүүстээхтик үлэлиир үөрүйэхтээх (продуктивное сотрудничество). Кэпсэтэр үөрүйэх. Кэпсэтии уратыларын	Айыы үөрэбэ, сырдык итэбэл, үтүө үгэс-саха тыыннаах хаалар ньыматын, киһи ис кыабын арыйар кыахтаабын өйдүүр.		Эбии литератураны аабыы
10.	Саха норуотн төрдө-ууһа. Этногенез	Сага матырыйаалы үөрэтии	1	3.12	улахан дьонун кытта айымнылаах алтыһы туругар кэбэбэстик киирэр (продуктивное взаимодействие), биир сыаллаах-соруктаах дьонун кытта таһаарылаахтык, көдүүстээхтик үлэлиир үөрүйэхтээх (продуктивное сотрудничество). Кэпсэтэр үөрүйэх. Кэпсэтии уратыларын	Саха сириин түн былыргыта, сахалар төрүттэрэ, сыдыаннара хантан сафаламмытын билсэллэр.	Попова М.А.”Төрүт култуураба ыйыннык” Дь.2002	Суругуна н үлэбэ бэлэмнэн ии
11.	Хатылааһын	Билиини, үөрүйэби уонна сатабылы	1	10.12	улахан дьонун кытта айымнылаах алтыһы туругар кэбэбэстик киирэр (продуктивное взаимодействие), биир сыаллаах-соруктаах дьонун кытта таһаарылаахтык, көдүүстээхтик үлэлиир үөрүйэхтээх (продуктивное сотрудничество). Кэпсэтэр үөрүйэх. Кэпсэтии уратыларын	Хатылыыр, билиитин чингэтэн биэрэр.	Карточка	
	<b>II.Культура,искусство хардарыта баайыта</b>							

12.	Культура өйдөбүлэ	Сага матырыйаалы үөрэтии	1	17.10	өйдүүр, табан кэпсэтэр. Кэпсэтэр кинитин убаастыыр, сэнээрэр, санаатын болбойон истэр, ылынар. Ханник бабарар эйгэбэ кэпсэтэригэр дьон болжомтотун тардар, сэргэхситэр, сонурбатар, көбүлүүр сатабылы	Культура- киһи аймах, олох-дьаһах, оноруу-тутуу, өй-санаа, сир-майгы өттүнэн ситиһиитэ буоларын өйдөтүү. Культурология-философия, историяны, мифологияны, науканы, культураны холбуу бииргэ тутан үөрэтэр	Слайданы туһаныы	Конспект оноруу
13.	Нуучча културатын ылыныы бастакы кэрдийһэ	Сага матырыйаалы үөрэтии	1	24.12	табан туһанар. Кэпсэтэр кэмгэ бэйэ көрбүтүн, истибитин, аахпытын сиһилии сэнэргиир. Дьон өйдөспөт, тыл тылга киирсибэт буолар төрүөттэрин сөптөөхтүк сыаналыыр, сатаан ырытар, өйдөһүү суолун добоннук тобулар. Кэпсэтии сизэрин	Олох-дьаһах, туттар тэрил, танас-сап, аһылык, үөрэх, литература, наука, искусство эйгэтигэр нуучча омугун		
14.	Атын норуоттар култураларын кытары сибээс	Сага матырыйаалы үөрэтии	1	14.01	(речевой этикет) тутуһар. Сахалыы дорооболоһор, билсир, быраһаайдаһар, көрдөрөр, бырастыы гыннарар, буйар, телефонунан кэпсэтэр о.д.а. үгэстэрин инэриммит, күннээби олоһор өрүү туттар. Төрүт култуура үөрэбэр оһо тус үлэтин көрүннэрэ. Төрүт үгэс ситимин,	Биһиги дойдубут атын норуоттарын айымньылары Саха театрыгар тахсыта: Ч.Айтматов, М.Карим, В.Распутин	Ч.Айтматов, М.Карим олохторо, айымньылары	Саха театрын историятын кэпсиригэ бэлэмнэн
15.	Арбааны культура Саха тетрыгар	Сага матырыйаалы үөрэтии	1	21.01	олоһор өрүү туттар. Төрүт култуура үөрэбэр оһо тус үлэтин көрүннэрэ. Төрүт үгэс ситимин,	Саха театра В.Шекспир “Отелло”, “Ромео уонна Джульетта”, Ф.Шиллер “Таптал уонна Уодаһын”, Ж.Б.Мльер “Скапен албастара”, Б.Брехт “Сычуань үтүө киһитэ” айымньыларын туруоруута.	Слайданы туһаныы	
16.	Саха културата, искусствота омук дойдуларыгар	Сага матырыйаалы үөрэтии	1	28.01	олоһор өрүү туттар. Төрүт култуура үөрэбэр оһо тус үлэтин көрүннэрэ. Төрүт үгэс ситимин,	Саха културата, искусствота кыранысса таһыгар тахсыта		Эбии матырыйаал хомуйуу



17.	Омук култууратын кэлтэчи утуктуу түмүгэ	Сага матырыйаалы үөрэтии	1	4.02		ыйдарынан эргиirin күннээби олоххо туттуу, тутууу. Бэйэ илиитинэн тутан-хабан оноруу, айыы-тутуу. Истии, аабы, болбойуу, сэнээри. Анаары, өйгө көрүү, сахалы толкуйдааһын. Истибиттэн, аахпыттан, олоххо билбиттэн суруйуу, толкуй суруга. Кэтээн көрөн түмүк оноруу, тэннээһин, ырыты, наардааһын, ситимнээһин, чинчийи. Айар үлэ бары көрүнгэ. Уус-уран айымньылары ылыны, өйгө үөрэтэн кэпсээһин, толоруу. Дьон иннигэрсанара	Бэйэ сагатын сааһылаан, толкуйдаан этэр добурдара сайдар, инникини ырагалаан көрөллөр, ырыталлар, сэхэргииллэр, Түмүк санааба кэлэллэр.		Суругуна н үлэбэ бэлэмнэн ии
18.	Хатылааһын	Билиини үөрүйэби уонна сатабылы	1	11.02		Хатылыыр, билиитин чингэтэн биэрэр.	тест		
	<b>III. Хотугу омуктар билинни балаһыанньалара</b>								
19.	Хотугу омуктар билиини балаһыанньалара	Сага матырыйаалы үөрэтии Түмүктүүр уонна анаарар-сааһылыыр уруок	2	18.02 – 25.02		Хотугу омуктар билинни балаһыанньалара: экономикалара, ассоцияциялара, абыах ахсааннаах норуоттар проблемаларын чинчийэр институт аһыллыгыта. Оскуолаба төрөөбүт тылдарынан	Хотугу норуоттар культуралара	Эбии матырыйаал хомуйуу	
20.	Н.С. Курилов олобо, айар үлэтэ	Сага матырыйаалы үөрэтии Түмүктүүр уонна анаарар-сааһылыыр	2	4.03 – 11.03		Н.С.Курилов олобун, айар үлэтин билсэллэр. “Ханидо уонна Халерха” романыр итэбэл солбуйсуутун аабан билэллэр, ырыталлар.	Инернет википедия слайданы тһаныы	“Ханидо уонна Халерха” роман туһунан ыстатыа булуу	

21.	Хатылааһын	Билиини, үөрүйэби уонна сатабылы чингэтэр уруок	1	18.03			Хатылыыр, билиитин чингэтэн биэрэр.		
	<b>IV.Историческ ай көрүү, сайдды диалектиката</b>								
22.	Омук быһытынан бэйэни билиини, сыаналааһын	Саҥа матырыйаалы үөрэтии	1	25.03					
23.	Республикабыт барбарар суоллара	Саҥа матырыйаалы үөрэтии	1	8.04			Саха Республиката бэйэни бас билиини кириитэ, Конституцияны ылыны. Республика бастагы президена, төрүт культураны сөргүтэр		Кэпсиирг э бэлэмнэн ии
24.	Республикабыт бэлиэ күннэрэ	Саҥа матырыйаалы үөрэтии	1	15.04			Республикабыт бэлиэ күннэрэ ханныктар буолаллара билэллэр.	Интернет матырыйаала.	Бэлиэ күннэри үөрэтии
25.	Олох отуора	Ссаҥа матырыйаалы үөрэтии	1	22.04			Киһи наадалаах хаачыстыбаны, дьобурун сайыннарыта, тугу эмэтэ ситиһиитэ- үлүскэннээх үлэ буоларын, олох диэн уустугун, уларыйы төрүөттэрин ырытыһы, сыаналааһын, өйдөһүү.		Толкуй сурук: киһи олобор түһүүлэр уонна тахсыыла р.

26.	Хаайы уонна саха ыччата	Саҥа матырыйаалы үөрэтии	1	29.04		Хаайы содула, саха ыччатын дьылбата.	Эдэр Саас-хаһыат	Эбии матырыйаалы аабы
27.	Арыгы-адьарай аһа	Саҥа матырыйаалы үөрэтии	1	6.05		Арыгы- адьарай аһа диэн теманы арыян суруйаллар, ыраналаан, тэннээн көрөллөр, бэйэ санаатын сааһылаан суруйарга дьулуһар	Хаһыат ыстатыйалара	Диспут уруокка бэлэмнэни
28.	Дьолун бэйэн илиигэр	Саҥа матырыйаалы үөрэтии	1	13.05		Холобур аҕалар тэннээн көрөр, ырытар, ыраналыыр, түмүк онорор.		Хатылааһын
29.	Хатылааһын	Түмүктүүр уруок	1	20.05		Хатылыыр, билиитин чингэтэр. Хонтуруолланыы. Бэйэ үлэтин кэтэнэр, албаһа суох суруйарга	Слайды туһаныы	хатылааһын
30.	Сыллаабы хатылааһын	Хонтуруоллуур уруок	1	27.05			Карточка	

#### Үөрэнээччи түмүк ситиһиитэ.

- Үөрэнээччи саха сиригэр христианство кириитин үөрэтэр. Үчүгэй уонна куһаҥан өрүтүн ырытар. Библияны ааҕар христианство түөрэтиитин айыы үөрэбэр чинчийэн көрөр. Буддизмы, исламы саха итэҕэлигэр сыбыары тутан көрөр. Айыы үөрэбэ – саха тыыннаах хаалар ныматын, киһи ис кыабын арыһар кыахтаабын өйдүүр.
- Үөрэнээччи нуучча культуратын ылыныы бастакы кэрдиһин үөрэтэр. Атын норуоттар культураларын кытары сибээһи чинчийэн көрөр А.С Борисов үлэлэрин үөрэтэр. Тас дойдуга гастрол культура, искусство таһымын үрдэтэрин өйдүүр. Арбааны культура саха театрыгар туруоруллубутун билэр. Опера, балет бастакы хардыыларын билсэр. Саха культурата, искусствота тас дойдуларга кыттыытын билэр. Омук культуратын кэлтэй үтүктүү хобдох түмүктэрин ырытар. Эдэр ыччат төрөөбүт культууратыттан тэйиитэ сир-майгы сатарайыта буоларын өйдүүр. Оҕо кыра эрдэбиттэн төрөөбүт культууратыгар иитиллээтэ, киһилии киһи буолар сайдыытын бигэ акылаата буоларын билэр.
- Үөрэнээччи аҕыйах ахсааннаах норуот кыһалбаларыгар государство үлэтин, көмөтүн билэр. Төрөөбүт тылынан оскуолаба үөрэтии, кадрдары училещаларга, университеттарга анал барыларынан үөрэнэллэрин билэр. Юкагир суруйааччыта С.Н.Курилов “Ханидуо уонна Халерхаа” айымнытын ааҕар. Юкагир норуотун кырдыктаах, исторической уобараһа арылларын көрөр.

## Туһаныллыбыт литература

1. Афанасьев Л.А. –Тэрис айыы үөрэбэ Дьокуускай 1993
2. Афанасьев Л.А. –Тэрис ноп-паа! Дьокуускай, 1994
3. Бравина Р.И. Олох уонна өлүү саха итэбэлигэр. СГУ.Дь.1996
4. Василье Е.В. Саха төрүт итэбэлэ былыргы сэхэннэргэ Дьокуускай: бичик, 2006
5. Васильев П.К., Федоров И.Г. Ойуулаах тылдыт. Дьокуускай 2012
6. Винокуров П.В. Краеведы Якутии. Якутск, 1990
7. Гоголев А.И. Традиционные представления саха окружающем мире. Якутский государственный объединенный музей истории и культуры народов севера имени Е.М. Ярославского. Якутск 1998
8. Иванов Н.И. Сээркээн сэхэннэр, бүтөө үгэстэр Дьокуускай, 1995
9. Левина А.П. Звуки и краски жизни народа. Бичик. Якутск 1994
10. Мыреева А.Н, Марфусалова В.П, Захарова Ж.В, Традиционная культура эвенков. Министерство образования РС(Я). Якутск.2005
11. Неустроев Борис Федорович – Мандар Уус. Саха ойуута. Бичигэ. Бичик.Дь.2005
12. Попова Г.С. Кинитийи сэхэнэ Дьокуускай, 2006
13. Попова М.А. Саха төрүт культурата. Уччуталга көмө. 3 чааһа Дьокуускай: Бичик, 1993
14. Павлов А.Н Саха үгэһин төрүт өйдөбүлэ Дьокуускай, Бичик 2000
15. Пахомов А.К. Саха историятыттан кэпсээннэр, Дьокуускай,1993
16. Романова А.В, Мыреева А.Н., фольклор эвенков якутии. Наука. Ленинград. 1971
17. Саввинов Н.Е. Өбүгэлэрбит олохторо-дьаһахтар. 1992
18. Сергучева Т.А. Ынах-сүөһү саха төрүт баайа 1994
19. Уткин К.Д Саха үгэстэригэр сизэр-туом көтүүлэрэ, Дьокуускай 1992
20. Федорова А.С. Өбүгэлэрбит оонньуулар Дьокуускай, 1992

